

ПЕРШІ ТОМИ ТОПОГРАФІЧНОЇ КАРТИ ГАЛИЧИНИ ТА ВОЛОДИМИРІЇ КІНЦЯ XVIII СТОЛІТТЯ

Рец.: Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779-1783 / Wyd. Waldemar Bukowski, Bogusław Dybaś, Zdzisław Noga / Polska Akademia Nauk, Instytut Historii imienia Tadeusza Mauntrffla; Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Instytut Historii. – Kraków, 2012. – Т. 1. – Cz. A. – 324 s.; Cz. B (Sekcje 1-30); Т. 4. – Cz. A. – 310 s.; Cz. B (Sekcje 81-87, 109-117, 126-132, 143).

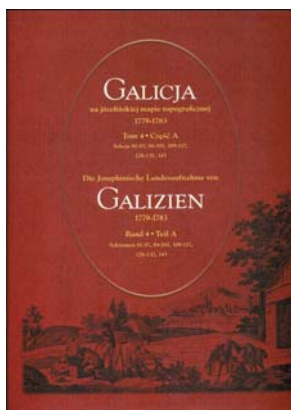
У польському видавництві Педагогічного університету в Кракові вийшло друком два перших томи топографічної карти Королівства Галичини та Володимирії 1779-1782 рр., відомої в літературі як "Карта Фрідріха фон Міґа" – за прізвиськом керівника групи військових топографів, яка проводила знімання території. Ця монументальна карта, що містить 413 аркушів розміром 63,2×42,1 см, була виконана у короткі терміни невдовзі після приєднання до Австрійської монархії колишніх земель Речі Посполитої, в т. ч. й етнічних західноукраїнських. Сьогодні цю територію займають Івано-Франківська, Львівська і Тернопільська області, а також історичні Лемківщина, Надсяння, Любачівщина, котрі не входять до складу сучасної Української держави.

Публікована карта – це складова великого комплексу топографічних карт Австро-Угорської імперії, підготовленого у 1763-1787 рр. Від самого створення карту засекретили з військових міркувань. Дозвіл на ознайомлення з нею давав особисто імператор. Про її існування широко загалу стало відомо тільки у 1864 р., а виставлено на огляд на одній з виставок у Відні 1873 р. Через довгий період таємного статусу цей першокласний картографічний твір почали вводити в науковий обіг тільки у другій половині ХХ ст.

Наразі видано карти австрійських Нідерландів (сучасної Бельгії), словенських, хорватських, угорських земель монархії¹. Окремі видавничі проекти реалізовані тільки в Інтернеті, наприклад, для чеських земель (історичні Чехія, Моравія, частина Сілезії) та Штирії².

Польський видавничий проект, що реалізується вченими з двох наукових осередків – Педагогічного університету в Кракові та Інституту історії Польської академії наук (осередок у Відні) – на кошти Національної програми для розвитку гуманітарних студій (Narodowy Program Rozwoju Humanistyki), матиме також важливе значення і для української історико-географічної науки. За невеликим винятком, карта Галичини та Володимирії ще не стала предметом глибоких досліджень українських істориків, географів, лінгвістів³.

За оцінками дослідників, це монументальна кар-

Обкладинка видання

тографічна пам'ятка, що стала однією з вершинних досягнень європейської картографічної науки в другій половині XVIII ст. Для українських вчених важливо, що вперше на наших землях було застосовано на такій великій території метод вступної триангуляції та вимірів на терені, а карти містили велику кількість першокласного топографічного матеріалу та були на той час достатньо точними.

Джерельної цінності Карти фон Міґа додає описовий текстовий матеріал військового характеру, що також передбачений у цьому проекті.

Для глибокого проникнення в тему до текстової частини першого тому включено п'ять статей. У першій Станіслав Гродзиський робить історичний екскурс у часи поділів Речі Посполитої наприкінці XVIII ст. Як на погляд українського читача, це одне з найслабших місць у томі, адже автор цієї статті досить непереконливо використовує старі кліше полоніцентризму та шляхетської винятковості. Наприклад, за його словами, перехід польських та українських земель під австрійську владу в 1772 р. призвів до погіршення становища не тільки шляхти, а й інших прошарків суспільства колишньої Речі Посполитої.

Інші статті історичного блоку, на відміну від першої, набагато вирають з фахового боку. Австрійський історик картографії Роберт Ріллє описує процес створення Карти фон Міґа, а польський картограф Анджей Коняк особливо детально описує техніку виконання топографічних обмірів у ті часи, з'ясовує, наскільки точним було виконання карт, якими були відхилення тощо. Відомий історик колонізаційних процесів на польсько-українському пограниччі Анджей Янечек відтворює незбережені умовні позначення та розшифровує літерні написи, що наносилися на топографічні карти.

Три видавці – Вальдемар Буковський, Богуслав Дибась та Здзіслав Нога – у своїх видавничих заувагах подають технічний опис публікованих карт і доданих описів до них. При публікації великої секційної карти вони зустрілися з багатьма технічними та видавничими проблемами. Насамперед було розв'язано презентаційну проблему – як подати весь масив картографічного матеріалу з найбільшою зручністю для читачів та науковців з різними науковими потребами. Було вирішено поділити матеріал на 15 томів, керуючись переважно історичним принципом, із намаганням врахувати воеводський, земельний та повітовий поділ колишньої Речі Посполитої. У 2012 р.

¹ Carte de cabinet des Pays-Bas autrichiens levée a l'initiative du comte de Ferraris. – Bruxelles, 1965-1974 (12 томів у 24-х частинах); Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763-1787 / Red. V. Rajšp. – Ljubljana, 1995-2001 (7 томів); Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća. – Zagreb, 1999-2009. – Т. 1-12 (заплановано 20 томів); Az első katonai felmérés – Magyar Királyság (2004); Az első katonai felmérés – Erdély és a Temesi Bánság (2005). Останні два видання вийшли тільки в електронному виконанні (на дисках CD).

² Див.: <http://oldmaps.geolab.cz/>; <http://www.gis.steinmark.at> (GIS Digitaler Atlas der Steinmark).

³ Як виняток див.: Петришин, Г. Карта фон Міґа як джерело до містознавства Галичини // Картографія та історія України: зб. пр. – Львів – Київ – Нью-Йорк, 2000. – С. 54-79; її ж "Карта Ф. фон Міґа (1779-1782 рр.) як джерело до містознавства Галичини". – Л.: Вид-во Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2006. – 292 с.

вийшло два томи, що охоплюють південно-західні землі колишнього Краківського воєводства (т. 1) та західні землі колишнього Руського воєводства (навколо Ряшева, Ланцюта, Пшеворська) (т. 4). Обидва томи складаються з двох частин: у першій (А) видавці розмістили текстову частину, описи, індекси; друга (В) дає змогу досліднику працювати з картографічними репродукціями.

Текстовий опис до карт друкується двома мовами: німецькою, як в оригіналі, та в перекладі – польською. При цьому у видавців виникла технічна складність, оскільки оригінальний текст був у табличній формі, а вони для видавничої зручності помістили його у звичайній текстовій, додавши до кожного населеного пункту рубрики про віддалі, водні й лісові ресурси, гори, луки та болота, а також особливі примітки. З цих текстів австрійські військові могли черпати інформацію, наприклад, про те, чи можна перейти річку вброд, чи дана місцевість не є надто заболоченою, чи у лісі є стежки тощо. Власне для таких цілей і створювалася карта Галичини та Володимирії 1779-1782 рр.

Картографічний матеріал публікується розміром оригіналу, де кожен аркуш (63,2×42,1 см) відтворював 220 км² території. Особливістю технічного виконання цих карт було те, що вони орієнтувалися не за віссю північ-південь, як це тепер прийнято, а за північним магнітним полюсом. Тому слід враховувати відхилення між ним та географічним Північним полюсом при оцінюванні достовірності карт. Треба сказати, що видавці для своєї публікації обирали саме оригінали Карти фон Міга, хоч інколи їхні уточнені копії були в кращому стані. Однак оригінали переважали копії за докладністю та повнотою топографічної інформації. Для зручності орієнтування та наукового опрацювання кожен аркуш карти отримав вісім поділок (полів), нанесених на полях поза оригінальною картою (A1, A2, B1, B2, C1, C2, D1, D2).

Великою перевагою рецензованих томів є детальна верифікація та ідентифікація топографічної інформації, вміщеної на картах та в описах до них. На цей, перший, етап робіт припадала лівова частка часу на видавничу підготовку. Спочатку видавці "прочитали" кожен аркуш карти у запропонованій ними вище системі координат (A1-D2), зберігши при цьому первісне написання назви кожного топографічного об'єкта. У приписах до текстових описів видавці внесли дані про зникнення, перейменування, приєднання населених пунктів, відтворили дані про гідрографічну мережу регіону, про незіденфіковані та сумнівні об'єкти.

Потім всю топографічну інформацію було зібрано в єдиному зведеному покажчику (індексі), де вказувалися як дані з карт (курсивом), так і з текстових описів (напівжирним). Визначальним слугувала сучасна назва населеного пункту¹, до якої видавці слушно прив'язували всі варіанти і яку виділяли великими літерами. Інші географічні об'єкти (гори,

¹ Оскільки рецензовані томи охоплюють тільки територію сучасної Польщі, то основне гасло у покажчиках подано польською мовою. Виникає питання, якою мовою буде головне гасло, якщо видавці почнуть видавати карти на територію сучасної України?

ANDRZEJ JANECEK

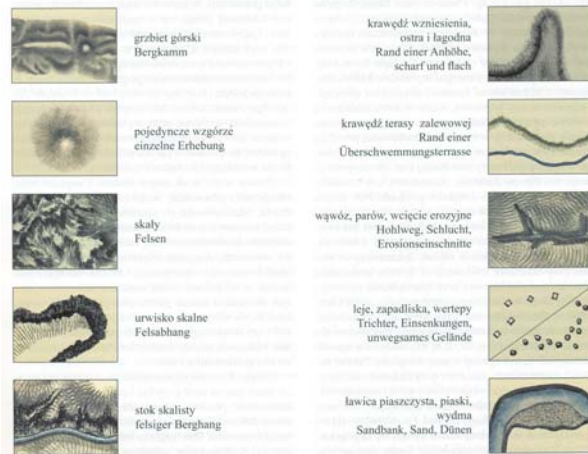
wątpliwości interpretacyjnych. Utrzymanie proporcji, zrównoważenie sygnatur i innych elementów zawartości względem siebie i obowiązującej skali odwzorowania, nieprzeciążenie napisami nadało zdjęciu józefińskiemu Galiacji komunikatywność oraz walory estetyczne. Osiągnięto to zgodnie z postulatami piśmiennictwa fachowego swojej epoki oraz praktycznymi instrukcjami

sporządzania map i planów sytuacyjnych, stosując się do wskazania, że tych „miniaturowych kopii natury” nie da się poprawnie i jasno odczytywać bez właściwie dobranej graficznego sposobu przedstawienia treści”.

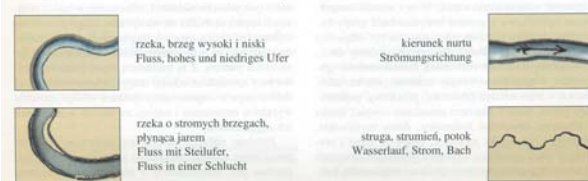
¹⁷ Tielke, *Unterrieh...*, s. 429-430; Mackiewicz, *Anweisung...*, s. 102-108.

ZNAKI – ZEICHEN

Rzeźba terenu – Bodenrelief

Wody – Gewässer

Сторінка умовних знаків

річки тощо) також занесено до покажчика, але їх важче в ньому шукати, бо вони позначені малими літерами. Зрозуміло, що при роботі з таким масивом даних не обійшлося без помилок. Наприклад, потік Чорний Дунаєць (Czarny Dunajec), що фіксується на аркушах 20 та 21, у покажчику занотовано двічі (т. 1, с. 276).

* * *

Два томи топографічної карти Королівства Галичини та Володимирії, що вийшли, є тільки початком реалізації великого багаторічного картографічного проекту польських дослідників, розрахованого на видання 15-ти томів. Його видавниче втілення залишає приємне враження поліграфічною якістю друку оригіналів карт, академічним рівнем підготовки наукового апарату видань. Українські наукові середовища істориків, картографів, географів з вдячністю підтримають його повну реалізацію. Висловимо обережне припущення, що цей проект може стати прикладом та взірцем для українських дослідників у майбутніх подібних видавничих картографічних починаннях.

© М. М. Капраль,
доктор історичних наук,
професор